

'Wat is Waarheid?' (Alain Senez)

Sint-Andrieskerk, Antwerpen

Voorgeschiedenis

Toen 12 jaar geleden het voorstel op tafel lag om hier pastoor te worden, stelde ik me de vraag: 'Heeft het nog zin om in een stadskern met vele kerken zo dicht bij elkaar, nog apart pastoor te worden van een eigen 'parochie'?'

Een vraag die overigens aan actualiteit nog niets heeft ingeboet. Maar bij de beraadslaging over deze benoeming kreeg ik van collega-in-spe Paul Scheelen ter inspiratie mee: 'als je denkt dat deze kerk voor u een platform kan zijn om je pastorale missie waar te maken, moet je het aannemen'. Waar andere monumentale en museale kerken meer iets weg hadden van het liturgische Jeruzalem, kwamen toch ook de potentiële kansen van dit 'Bethlehem' al gauw in het zicht. Want als je met een kerkruimte te maken krijgt die niet uitpuilt van barok decorum, krijg je - ook letterlijk - meer speelruimte.

In de O.-L.-Vrouwekathedraal hadden we zo al eens even, onder deken Omer Hamels zaliger, en door de inspirerende kracht van Hedwig Mels in het kielzog van Antwerpen Culturele hoofdstad van Europa, mogen proeven van hedendaagse kunst. Moderne, tijdelijke creaties die de taal van de eigen tijd spraken en ook 'aanspraken', zeker bij een minder burgerlijk publiek.

In St.-Andrieskerk kunnen we het ons veroorloven om te investeren in creaties die blijven. Bij de eerste gedurfde ingreep in de St.-Andrieskerk werd een eeuwenoud devotiebeeld 'in een nieuw kleedje gestoken'. In het mode-jaar 2001 ging Ann Demeulemeester graag in op het voorstel om onze geliefde Vrouw, **Maria**, te bevrijden van een al te stereotiepe **kledij** en haar te helpen haar authentiek gelovig mens-zijn uit te drukken.

Naar aanleiding van de invoering van de euro in het jaar 2002 hebben we een oud kunstwerk gereconstrueerd, nl. **het altaar van de munters** (van de naburige Muntstraat en Muntplein). 'Schatten', verspreid op de spreekwoordelijke zolders en kelders, werden tevoorschijn gehaald. En ter vervanging van het geschilderde triptiek (Marten De Vos, 1601), hangt er (in afwachting van het origineel, nu nog in het KMSK te Antwerpen) (en dankzij AGFA-GEVAERT) een voorlopige levensgrote kleurenkopie. Naast de historische dimensie biedt het altaar ook een boodschap van alle tijden, nl. **een bezinning over... geld**. De vraag van de beroepsethiek luidt: 'waar sla je munt uit?', m.a.w. 'hoe (eerlijk) verdien je geld?'. Maar ook bij het tweeluik van de Gierigheid versus de Naastenliefde klinkt de prangende vraag: 'hoe ga je met je geld om wanneer je medebroeder in nood verkeert?'.

Lag bij deze realisatie in de noorderdwarsbeuk het accent op het conserveren, koesteren en ontsluiten van ons (oude) erfgoed, dan mochten we bij de realisatie van het nieuwe kunstwerk in de zuiderbeuk ons eens – uitzonderlijk – laten gaan in een eigentijdse creatie.

Aanleiding

Bij het opruimen van de kelder vonden we een (nog niet verkocht) **beeld** van een ernstige **heilige**, die **Franciscus van Sales**, 'François de Sales' (1567-1619), bleek te zijn, in 1923 uitgeroepen tot **patroon van de journalisten**.

Wij vermoedden dat het te maken had met onze lokale geschiedenis, meer bepaald met de geschiedenis van **de** Gazet van Antwerpen, die – het weze gezegd – als Vlaamse en katholieke krant groot geworden is mede door de offerbereidheid van de toenmalige Pastoor. Omdat de Gazet geprangd zit tussen de Nationalestraat en de kerk, stond hij zijn tuin van de pastorie ter gebruik af om er de *clicherie* te bouwen.

Een project: een bezinning rond de media

Het beeld van de heilige werd geplaatst in de kerk en vormde het uitgangspunt voor een bezinning rond die tweede factor die – naast het geld – onze samenleving mee bepaalt: de media. Beide hypermachten kneden immers ook dagelijks ons gedachtengoed. Zo zouden we in de dwarsbeuk **een tweeluik krijgen van de macht van het geld en de macht van de media!**

Een 1ste voorlopige opstelling

Aan de voeten van het beeld lag een computerklavier met daarbij de indringende vraag van Pontius Pilatus aan Jezus vlak voor zijn terdoodveroordeling: "Wat is de waarheid?". Hierrond kwam een tweeluik met enkele dubbele antwoorden, zoals 'het glas is halfvol', terwijl een ándere blik op dezelfde werkelijkheid, aan de andere kant beweerde dat het glas halfleeg is. De ene spreekt fier over '20.000 deelnemers', de andere maakt slechts melding van '10.000 betogers'. Deze opstelling sloeg aan, zo getuige de publicatie over de heiligen in Vlaanderen door het Davidsfonds (@@).

Wanneer wij naar kunstwerken kijken, zoals naar de barokke zijaltaren, mogen we niet over het hoofd zien dat aan het gaat om eindresultaten waar een lang ontwikkelingsproces wat betreft ideeën, concept, uitwerking en fundraising aan vooraf gegaan is. Ook bij de eerste opstelling rond het beeld van St.-Franciscus moest de tijd rijpen.

Het verloop van het huidige project

Dan kwam het gelukkig toeval, maar hoe toevallig is 'toeval' voor wie naar het leven mag kijken vanuit een dieper, gelovig standpunt?

Dankzij **de gebroeders Rudi en Marcel Heselmans, de galerijhouders van MARU**, kwam er een contact tot stand met het werk van de schilder Alain Senez. Zij stelden voor hier – voorlopig – een *Piëta* te hangen.

Die sprong onmiddellijk in het oog van de vele bezoekers, niet in het minst van de jongeren. De scherpzinnigheid van de weergave, van het volume, de diepte en vooral de speling van het licht, waren onmiddellijk ráák. Ook de manier waarop de dode Jezus op de schoot van zijn bedroefde moeder werd geplaatst was treffend. In die zin betreuren we a.h.w. dat het schilderij nu plaats heeft moeten maken voor het huidige werk. Wie weet of ... nog ... ?

De kunstenaar kwam eerst kennis maken met het centrale idee, de bestaande opstelling en het kerkinterieur.

Het eerste waar ik in zijn modello echter op stootte was het decor, gevormd door een **kerkinterieur**. Daar was ik absoluut niet tuk op, want was het niet juist de bedoeling om het binnenkerkelijke te doorbreken en een venster naar de globale wereld te openen? Die barokke kerk in verval verwijst naar de toestand van de Kerk einde 16de, begin 17de eeuw waarin Franciscus van Sales wijs en moedig wist op te treden. Maar die kerk zou in de verdere uitwerking een aparte functie krijgen.

In een tweede fase ging ik op in de manier waarop Alain het thema wilde uitwerken. Zelf leefde ik met de idee van een tweeluik. De waarheid bevindt zich immers altijd tussen 2 polen, maar hij vond dat concept te eenvoudig. Tot mijn aangename verbazing sloot het ontwerp van de artiest, al dan niet bewust, aan bij de bekende **allegorie van de grot van Plato**, met als basisidee: zolang wij opgesloten zijn in de beperkingen van **het aardse bestaan, is de waarheid altijd door projecties vertekend**. I.p.v. 2 polen, links tegenover rechts, werd het dankzij Alain Senez een compositie die gaat vanuit de duisternis naar het licht, van dichtbij naar verder weg. Je wordt gedwongen om eerst tegen de 'muur' (van de kerk in trompe l'oeil te lopen, en dán pas in het échte dimensie van het schilderij te treden. Vanuit de duistere voorgrond met het valse perspectief van de vervallen kerk word je uitgedaagd en aangetrokken om doorheen de openingen tot achter de fake façade in het perspectief van de echte kerkruimte te komen staan en zo naar het ware licht op te gaan.

Voor wie hoopt op een schilderij van een fraai landschap met vele bloemetjes is dit werk natuurlijk niet wat hij verwacht. Het schilderij confronteert je en dwingt om werkelijk stil te staan en doorheen het opzet, maar ook door de details die pas langzaam aan de aandacht trekken, om de boodschap te begrijpen.

De media overrompelen ons dagelijks met een overvloed aan informatie: kranten, televisie, internet, web- en wegcamera's. Zij vormen de bemiddeling, de 'media', tussen de ware feiten en het publiek. Doorheen al die impressies en claims op de waarheid, blijft het tasten naar de waarheid. Hoe objectief kunnen die media wel blijven?

Kranten in velerlei talen en van velerlei strekking hangen als affiche tegen de (valse) wand. De grote cultuurgebieden zijn vertegenwoordigd; zowel de Westerse, de Russische, de Chinese. Elkeen claimt de waarheid, sommige uitdrukkelijker dan andere zoals 'De Standaard' en de 'Pravda' (Russisch voor 'waarheid'). Van de Vlaamse pers zijn de belangrijkste dagbladen vertegenwoordigd. Ook al staat er op een dag krak dezelfde foto op hun voorpagina - in casu: het treinongeluk van Buizingen, hun uitgebreid relaas en de toon ervan verschilt des te meer.

En al genieten sommige media gezag bij hun lezerspubliek, ook zij zijn onderhevig aan verschuivingen inzake standpunt van observering. Dat historisch besef wordt geïllustreerd door van dezelfde lokale Gazet van Antwerpen ook een oudere editie te tonen, toen ze nog een 'Vlaams en katholiek dagblad' was.

Wanneer een **persmagnaat** aan monopolievorming kan doen, dan wordt de pers een instrument voor echte gevaarlijke manipulatie, zoals een Italiaans voorbeeld ons leert.

Als dan de hoofdpersoon **op het politieke toneel** dan ook zelf **nog meer toneel speelt** waardoor de waarheid nog moeilijker te vatten is en het toneeldecor nog burlesker wordt, ja, dan is één bepaalde 'BI' (Bekende Italiaan) toch wel de geknipte persoon in dit Italiaanse krantenknipsel om ook deze vraagstelling te illustreren. (Voor alle duidelijkheid: dit is een 100% vrije artistieke bijdrage van Alain, maar voor die guitige, kritische knipoog kunnen we hem alleen maar dankbaar zijn).

De waarheid gaat niet enkel over een verkeersongeluk, een kasteelmoord, de politiek. Ook over jou wil men de waarheid kennen, zoals op de einddeliberatie op het einde van het schooljaar. Heb je in de gaten dat **ook jij gevisieerd wordt door** het oog van de **camera(bewaking) in de rechterbovenhoek**? Op de alomtegenwoordige camera's kom ook jij meer in beeld dan je vermoedt. Het begint veel weg te hebben van *Big brother is watching you*.

Doorheen die pers-tsunami blijft de eeuwenoude vraag overeind: 'Wat is nu de waarheid?' Die vraag is **de titel** van het werk en fungeert als de titel van een van de boeken - in de rechterbenedenhoek: *quid est veritas?* (Joh. 18:38). De **veder** staat voor de eerste (schrijf-)wijze waarin die vraag gesteld werd en tot ons is gekomen. **De roep naar de waarheid wordt** in de hedendaagse wereldtaal **bloedrood uitgeschreeuwd** op de (fake-)wand over de affiches heen: 'Truth', maar staat ook in het Nederlands rechts tegen de wand; een knipoog naar de graffiti-schilders.

Quid est veritas? is de indringende vraag van Pontius Pilatus aan Jezus vlak voor zijn terdoodveroordeling. Deze kruisdood staat afgebeeld in een boek op de grond, vlak naast de titel van het werk.

Gaan we die waarheid ooit ten volle kunnen vatten? De waarheid blijft omfloerst. Ondanks alle informatiekkanalen blijven we enigszins in het duister tasten. Een toeschouwer is **verdiept in zijn dagelijkse krant. Zonder al die mediaheisa** ervaren **twee kinderen** de waarheid spelenderwijze op hun manier. Doorheen de beide openingen zit een **arme bedelaar** die in de Oosterse gebedshouding smeekt om de volle waarheid (als poort naar de gerechtigheid), terwijl een biddende **oudere dame bidt** om die waarheid verder te blijven zoeken in het licht van het christelijk geloof. Twee heren zoeken de waarheid intellectueel door de krant te raadplegen.

Ook al zijn er **kernen van waarheid** te vinden **in andere religies en levensbeschouwingen** (voorpagina-foto van een ontmoeting met de Dalai Lama), **de zoektocht naar de waarheid wordt meer dan ooit gevoed door Jezus' evangelie.** (Joh. 3:16-21): *“Zo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eengeboren Zoon heeft gegeven: opdat allen die in Hem geloven, niet verloren zouden gaan, maar het eeuwige leven zouden hebben. Dit is het oordeel: het licht is in de wereld gekomen, maar de mensen beminden de duisternis meer dan het licht; want hun werken waren boos, en allen die kwaad doen, haten het licht en komen niet tot het licht, opdat hun werken niet aan het licht zouden komen.”* Maar *“wie handelt naar de waarheid, komt tot het licht, opdat van zijn werken moge blijken, dat ze in God zijn verricht.”*

Als leidraad in het verhaal fungeert **de figuur van Franciscus van Sales himself.** Hij die als bisschop van Genève in het grensgebied van Frankrijk en Zwitserland, in het raakgebied tussen calvinisten en katholieken, zijn missie onvermoeibaar heeft waargemaakt. De ware Franciscus staat rechts achteraan in het volle licht en wordt door een camera in beeld genomen. Zijn figuur staat ook reeds vertekend in spiegelbeeld op het televisiescherm vooraan. De waarheid heeft altijd iets vertekend. Ook in de propagandakunst vinden we altijd die projectie terug, zoals in de kerkelijke barokke weergave van de heilige die misschien al te braaf, idealistisch wordt weergegeven op een klassiek schilderij.

Doorheen al die indrukken blijven wij de vraag stellen: waar zit nu de ware François de Sales? Hoe dan ook, eens zal de waarheid triomferen. Zei Jezus niet: **‘Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven?’**; een citaat dat als antwoord op de vraag van het schilderij zou mogen toegevoegd worden aan de opstelling rond het kunstwerk.

Het toeval wil dat we het reeds een tiental jaren geleden hebben laten aanbrengen bovenop het naburige zijaltaar van de Venerabelkapel. In die zin: *bis repetitur non placet*. We laten de tijd nog even rijpen of en hoe we deze aanbeveling van Jezus als titel mee verwerken bij de opstelling van dit schilderij.

De heilige zelf is **opgenomen in het eeuwige licht van God**. In de hemel zal de zoektocht naar de waarheid uitlopen in het vinden ervan. Thomas van Aquino poneerde het als volgt: in de hemel hoeven we niet meer te geloven, daar zullen we het weten! Een zeer intellectualistische, maar vertroostende gedachte.

Het driedimensionale **beeld, de zgn. 'ware' François de Sales**, nu hemels verheven boven de aardse realiteit, staat **boven het schilderij** (getrouw aan de 16de-, 17de-eeuwse altaartraditie om de patroonheilige als bekroning aan te brengen).

Als geleerde heeft hij het **boek** in de hand dat niet zomaar een snobistisch *gadget* is, maar waarin hij leest of minstens grasduint. Dit boek verwijst ook naar hoe vaak hij in de pen gekropen is om zich voor de waarheid te geven.

De wijsheid en de zoektocht naar de waarheid worden gecombineerd met het **brandende hart**, de symbolische bron van Gods overvloeiende liefde. François de Sales heeft een grote devotie voor "het Hart van Jezus dat vervuld is van liefde. Zijn Hart ziet ons helder en duidelijk, maar wij onderscheiden Hem wazig". (Dirk Koster ofs, François de Sales, Noorden, 1999, p. 206-207)

Hoop

Indien een historische kerk wil standhouden als ruimte van zingeving, , dan moeten wij ook met een groothoek de vragen op ons laten afkomen. Naast de specifieke invulling door de specifieke Godsopenbaring van de Bijbel en de kerkgeschiedenis, kunnen de universele vragen ook meer 'open' aan bod komen. We weten immers dat een expliciet christelijke duiding vele tijdgenoten belemmert om de eigenlijke zingeving ervan verder te willen benaderen. Men knapt af uit schrik een al te beklemmend antwoord te krijgen. Daarom wil deze kerk een oase zijn, niet alleen van stilte, van rust, van dankbaarheid, van vragen, van worstelen, van zoeken, maar ook van dieper kijken: een perspectief bieden, dankzij het Goede, het Ware en het Schone. Dat wil de Kerk blijven aanbieden gesteund vanuit Jezus die de Weg, de Waarheid is en het Leven. Moge dit schilderij dan ook een bijdrage zijn om dat volle leven gaandeweg, zoekend, tastend, doortastend te vinden.

Het **kerkgebouw** is dan wel de plek bij uitstek voor de liturgische vieringen, het mag ook de functie van **leerhuis** vervullen, zoals onze kerken eertijds in de middeleeuwen en in de barok. Respect voor onze voorouders dwingt ons het oude te koesteren, maar evenzeer om de oude kunstwerken te ontdoen van het stof der eeuwen zodat hun betekenis en boodschap ook voor de hedendaagse bezoeker toegankelijk blijven. Maar onze immer actuele missionaire roeping dwingt ons de **taal van vandaag** te spreken en niet alleen de woordtaal, **ook** de **artistieke** taal. Net zoals de Kerk in de tijd van de contrareformatie beroep deed op het genie van P.P. Rubens, zo ook moeten wij nu beroep willen en durven doen op de ingenieuze verbeeldingskracht van eigentijdse kunstenaars. Willen eeuwenoude, monumentale kerken hun rol van 'ruimte voor zingeving' blijven vervullen, en zich niet laten degraderen tot – zij het 'prestigieuze' – tempels van oude kunst en oudheden, dan moet er ook plaats zijn voor het hedendaagse. Oude en nieuwe kunst moeten – liefst stijlvol - naast elkaar kunnen staan. Meer nog, het oude en het nieuwe moeten elkaar vinden om diezelfde missie waar te maken. **Nova et vetera** die elkaar niet de loef afsteken, maar elkaar vinden in eenzelfde missionaire bewogenheid. M.a.w. wat Otto Van Veen einde 16de eeuw deed in zijn altaarstuk *De marteling van St.-Andries* die bereid was voor de waarheid te sterven..., dat wordt nu anders in beeld gebracht door Alain Senez.

Rudi Mannaerts, pastoor van de St.-Andrieskerk
kunsthistoricus en initiatiefnemer

BIOGRAFIE van Alain Senez

Alain Senez werd geboren in 1948 te Parijs, zijn familie verhuisd naar de Provence, waar hij zich inschrijft in de Academie van Schone Kunsten in Aix-en-Provence, dit op 14-jarige leeftijd, wat vrij jong is.

Op 17-jarige leeftijd treedt hij in het atelier Legeult, dit is de Nationale Hogeschool van Schone Kunsten te Parijs. Daar behaalt hij verschillende onderscheidingen, waaronder de onderscheidingen voor monumentale schilderkunst, architectuur en perspectief.

Op 19-jarige leeftijd wordt hij benoemd tot teken-assistent bij de sectie architectuur. Tijdens deze periode behaalt hij voor het schilderen van Landschappen de grote Rocheron-prijs en eveneens de Fortin-Ivry-prijs van de stad Parijs. In 1968 was hij "tweede grote logist" in de voor het laatst uit de geschiedenis gehouden wereldbekende Grote Prijs Van Rome.

Zijn creatieve en picturale ontplooiing werd onderbroken door zijn legerdienst in Afrika. Hierna geeft hij onderricht in het zuiden van Frankrijk. Hij herneemt het schilderen in 1974.

Hij installeert zich te Parijs en brengt zijn figuratieve ontplooiing tot een ongeziene hoogte.

Na een kort verblijf in Toscane keert hij terug naar zijn atelier. Hij stelde tentoon in Frankrijk, Duitsland, Nederland, Italië, Ierland, Groot-Brittannië, Polen, Spanje, Zwitserland, de Verenigde Staten van Amerika en België waar hij in exclusiviteit samenwerkt met galerie Maru.

=====

Wat is waarheid?

Deze vraag van Pilatus vinden we nergens terug in de drie synoptische evangeliën, geschreven door Marcus, Matteüs en Lucas. Ze komt alleen voor in het laatste evangelie, het Johannesevangelie, 18:37-38, niet toevallig in het meest ‘filosofische’ van de vier evangeliën:

Pilatus hernam: ‘Gij zijt dus toch koning?’ Jezus antwoordde: ‘Ja, koning ben ik. Hiertoe ben ik geboren en hiertoe ben ik in de wereld gekomen om getuigenis af te leggen van de waarheid. Al wie uit de waarheid is, luistert naar mijn stem. Pilatus zei tot hem: ‘Wat is waarheid?’ Na die woorden ging hij weer naar buiten tot de Joden en zei: ‘Ik vind hoegenaamd geen schuld in Hem’.

Veel meer informatie vinden we in de evangeliën niet over Pilatus. Alleen – en daarover berichten de vier evangeliën - dat Pilatus, alhoewel hij helemaal geen schuld in Jezus vindt, de moed ontbeert om tegen de aanklacht van de Joden te reageren en uiteindelijk voor hun vraag zwicht om Jezus aan hen over te leveren en hem te laten kruisigen. En ofschoon hij de macht had om die kruisiging te verhinderen, beschouwt hij zich toch als onschuldig aan de veroordeling van Jezus: “Toen Pilatus zag dat hij niets verder kwam, maar dat er veeleer tumult ontstond, liet hij water brengen en waste ten overstaan van het volk zijn handen, terwijl hij verklaarde: ‘ik ben onschuldig aan het bloed van deze rechtschapen man; gij moet het zelf maar verantwoorden’ (Mattheüs, 27: 24)

In de roman *Het evangelie volgens Pilatus* staat de Franse schrijver Eric-Emmanuel Schmitt stil bij de zopas geciteerde en beknopte passage uit het Johannesevangelie, waarin de vraag naar de waarheid wordt gesteld. Meer nog, hij probeert zich in te leven in de psychologie van Pilatus en tracht – via zijn verbeelding – na te gaan waarom Pilatus deze vraag ‘Wat is waarheid’ heeft gesteld. Pilatus komt in deze roman dan ook zelf aan het woord; hij, die een ongelovige is en blijft, vertelt hoe hij de mens Jezus heeft ervaren.

In de volgende passage lezen we hoe Schmitt de confrontatie tussen Pilatus en Jezus vanuit het perspectief van de Romein beschrijft:

"Dus Jij bent Koning?" "Ja, Ik ben Koning, maar koning van een andere wereld. De wereld waar ik vandaan kom en waar ik naar terug zal keren en die hier op aarde nog verwerkelijk moet worden. Ik ben naar Palestina gekomen om de waarheid te spreken. Elk mens die belangstelling heeft voor de waarheid zal luisteren naar wat ik zeg." "Wat is waarheid?" Ik had dit gezegd, zoals je je schouders ophaalt om je te ontdoen van een lastige bezoeker.

Wat is waarheid? Je hebt de zijne, die van Jezus, je hebt de mijne, je hebt die van alle anderen. Als een goede Romein gevormd door het Griekse scepticisme relativeer ik alles. Elke waarheid is slechts de waarheid van diegene die hem uitspreekt.

Er zijn evenveel waarheden als mensen. De waarheid is nooit voor iedereen hetzelfde en daarom bestaat de waarheid ook niet. "Wat is waarheid?" Ik had het meer tegen mezelf gezegd dan tegen de beklaagde, dan tegen Jezus. Ik kalmeerde mezelf, maar tot mijn grote verbazing had die Jood mij heel goed gehoord. Hij rilde. Ik was verbaasd. Die man twijfelde. Fanatici verdringen meestal hun twijfels door krampachtig aan hun geloof vast te houden. Anders dan zij liet Jezus de twijfel toe. Hij leek zich te realiseren dat geloven en weten niet hetzelfde is. Het was alsof hij bang was dat hij het bij het verkeerde einde had. Hij vermoedde dat ik hem voor een dweperige dwaas hield en hij vroeg zich af of ik daar eigenlijk niet gelijk in had. Maar plots werd hij zijn rillingen de baas, hij raapte zijn krachten bij elkaar, weerstond mijn blik en zei heel langzaam: "Inderdaad, wat is dat, waarheid?" Hij gaf me de vraag terug en zoals bij een bal die terugkaatst, zo was ik nu degene die beefde onder de ondervraging en bang werd. Nee, ik had de waarheid niet in pacht. Ik als Romein had alleen de krankzinnige macht om nu te beslissen wie goed is en wie slecht, de buitensporige macht over leven en dood, eigenlijk een obscene macht. En toen viel er tussen ons een stilte. De bal was tussen de partijen verloren gegaan. Wij zwegen. Hij zweeg. En ik zweeg. Wat is van belang, dacht ik. Is het op die manier hoe de Jood mijn vraag over waarheid verwoordde? Waartoe zou je met elkaar kunnen vechten? Waartoe sterf je? Waartoe leef je? Wat is werkelijk van belang? Bedoelde hij dat met de vraag: wat is waarheid?"

In deze passage heeft Eric-Emmanuel Schmitt de vraag van Pilatus verwoord in - zoals pastoor Rudi Mannaerts het graag uitdrukt - de taal van vandaag. Ik borduur even verder op deze hedendaagse verwoording van de onzekerheid omtrent de waarheidsvraag. Welnu, ik denk dat er, grofweg, drie mogelijke houdingen zijn tegenover de vraag wat de waarheid is.

De eerste houding is die van degenen die men vandaag als 'fundamentalisten' omschrijft. Voor hen is waarheid een pasklaar gegeven, een pakket van regels en dogma's die je te aanvaarden hebt. Waarheid is absoluut en onveranderlijk. Dat is een opvatting van waarheid die vaak door religies is gepropageerd, ook door het christendom. Maar niet alleen religies hebben zich aan een fundamentalistische waarheidsopvatting bezondigd. Ook andere ideologieën zijn vaak in hetzelfde bedje ziek. In wezen heeft het christendom en de figuur van Jezus niets te maken met deze opvatting van waarheid. En van een dergelijke visie op waarheid vind je ook geen enkel spoor op het schilderij van Alain Senez.

Een tweede houding vind je in de passage die ik net heb voorgelezen bij Eric-Emmanuel Schmitt. Het uitgangspunt is dat de waarheid altijd relatief is, dat ze – om een stadhuiswoord te gebruiken - altijd perspectivistisch is. Het is dit concept van waarheid dat vandaag stilzwijgend – als het ware onbewust - in de pers wordt gehanteerd. Wij leven in West-Europa, het continent van de persvrijheid waar nagenoeg alle kranten opiniebladzijden hebben. En iedereen kan daar ongeveer alles kwijt, zoals je vandaag ook op het internet en via twitter ongeveer alles kwijt kan. Jij mag A zeggen en iemand anders mag B zeggen, weer iemand anders zegt C en een volgende zegt D. Vrijheid, blijheid, iedereen zijn waarheid, ieder haar waarheid. En dat allemaal in naam van de vrijheid van meningsuiting.

En wanneer we naar het schilderij kijken zou je op het eerste gezicht denken: dat is inderdaad de waarheid die dit schilderij voorstelt. Je hebt weliswaar Franciscus van Sales, die in het licht staat, maar je hebt ook een camera die hem belicht. Daarnaast heb je een schilderij in het schilderij, overal verspreide kranten, een computer en tutti quanti: iedereen belicht dezelfde persoon vanuit verschillende invalshoeken. En daarmee probeert iedereen zijn of haar eigen voordeel te doen. Vandaar het belang van beeldvorming in onze samenleving. Vandaar ook de vaststelling dat perceptie het toverwoord is geworden. Perceptie als een dogmatische waarheid. Niet wie ik ben is belangrijk, maar hoe ik overkom. Hoe ik mij presenteer. Niet gelijk hebben is belangrijk, maar gelijk krijgen. Niet het zijn, maar de schijn. Welnu, in die context van een hedendaagse ‘imago cultuur’ is er geen plaats voor waarheid. Als waarheid alleen maar is: mijn waarheid en jouw waarheid, dan is er geen waarheid. De interpretatie die Pilatus geeft van het woord 'waarheid' is een interpretatie die vandaag weliswaar zeer herkenbaar is, maar niettemin geen recht doet aan de diepe kern van wat waarheid is. Alain Senez beeldt ongetwijfeld deze versplinterde visie over waarheid uit, maar ze heeft in zijn schilderij niet het laatste woord.

Is er dan een derde houding? Ik denk dat er een derde houding is. 'Wat is waarheid?' is de vraag die Pilatus stelt naar aanleiding van een zin die Jezus uitspreekt in het Johannesevangelie. Laten we even stilstaan bij die zin. Hij luidt niet 'dit is de waarheid en onderhoudt voortaan alle regels die daarmee verbonden zijn'; de zin is: 'al wie uit de waarheid is luistert naar mijn stem'. Een andere beroemde zin uit het evangelie is het antwoord dat Jezus geeft op de vraag waarvoor hij eigenlijk staat, wie hij wezenlijk is. Dat antwoord luidt als volgt: 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven en wie mij liefheeft volgt mij'. Daar staat dus helemaal niet: **dit** is de waarheid en je hebt het te onderhouden en je **moet** dit doen. Er staat: ik ben de weg, de waarheid en het leven. En wie mij liefheeft, volgt mij. Wie mij niet liefheeft, kan moeilijk verplicht worden om mij te volgen en met mij op weg te gaan.

Welnu, niet alleen christenen zeggen dat in de waarheid leven op weg gaan is, ook anderen zeggen dat. Ik verwijs even naar een klein boekje – een kleinood - van de - een klein half jaar geleden overleden - president van Tsjechië, Vaclav Havel. Havel was niet alleen president, hij was in de eerste plaats schrijver.

Als politiek dissident heeft hij ooit een boekje geschreven met de prachtige titel 'Poging om in de waarheid te leven' en daarin verwijst hij op een heel originele manier naar het denken van Plato. Alhoewel Havel geen christen was, is wat hij zegt over waarheid door en door christelijk. Ook Rudi Mannaerts wees mij erop, toen hij mij het schilderij van Alain Senez voorstelde, dat het hem herinnerde aan de grot van Plato, met zijn schakeringen van licht en duister, zijn speelse omgang met wat echt en onecht is, zijn balanceren tussen schijn en zijn. Ook de allegorie van de grot van Plato is geen christelijk verhaal, maar wellicht is het geen toeval dat vele christenen er gebruik van hebben gemaakt om iets van het mysterie van hun geloof te kunnen verwoorden. Want ook bij Plato gaat het over die grote vraag: wat is het verschil tussen echt en onecht, tussen recht en onrecht, tussen waar en onwaar.

Havel voegt daar nog iets aan toe. Toen men hem als dissident, die jaren in de gevangenis had doorgebracht omdat hij in de waarheid wilde leven, de vraag stelde 'wat is waarheid?' antwoordde hij: ik heb geen pasklare definitie van waarheid; als je dit rechtstreeks aan mij vraagt, moet ik het antwoord schuldig blijven. Net zoals ik het antwoord schuldig moet blijven op de vraag: 'wat is rechtvaardigheid?'

Maar, zo ging hij verder, ik ben een 'negatieve Platonist'.
Waarheid kan je herkennen op het ogenblik dat ze geweld wordt aangedaan.
Wanneer je begint te liegen, dan weet je dat je niet meer in de waarheid staat.

Wanneer mensen vernederd worden, dan weet je dat de rechtvaardigheid met de voeten wordt getreden. Ook al kan je geen pasklare definitie geven van waarheid, je kan ze wel ervaren in het met de voeten treden van de waarheid. Je ervaart iets van het mysterie van waarheid in de ervaring van de onwaarheid; je ervaart iets van het geheim van rechtvaardigheid in de ervaring van de onrechtvaardigheid. Je proeft echtheid in de verontwaardiging om wat onecht is. En vanuit die gevoelens gaan mensen op weg. Vaclav Havel ging op weg, enkele jaren gevangenis tegemoet, de prijs voor een 'leven in de waarheid'. Nelson Mandela ging op weg, meer dan twintig jaar gevangenis tegemoet, de prijs voor een 'leven in de waarheid'. Jezus Christus ging op weg, hij werd verraden en gekruisigd, de prijs voor een 'leven in de waarheid'. Pilatus wist dat Jezus in de waarheid leefde, maar waste zijn handen in onschuld en bedroog zichzelf. De poging om 'in de waarheid te leven' en 'op weg te gaan' vraagt een hoge prijs.

Christenen - en deze kerk is daar in de eerste plaats voor bedoeld - zijn mensen van de weg. We weten allemaal dat dit de oudste term is die christenen aan zichzelf gaven. Wanneer men aan de eerste christenen vroeg: 'wie zijn jullie?', dan was hun antwoord: 'wij zijn mensen van de weg; wij zijn pelgrims in navolging van Christus die aan ons zei: Ik ben de weg, Ik ben de waarheid, Ik ben het leven. Volg mij als je mij liefhebt'.

Vanuit die poging om in de waarheid te leven, lees ik ook de betekenis van het schilderij van Alain Senez. Het is niet de weergave van een totaal relativisme van de waarheid, ook al lijkt het op het eerste gezicht slechts een chaotisch amalgaam te zijn van media, het hedendaagse woord voor 'vormen van bemiddeling'. Maar dat is slechts een eerste indruk. Elke kunstenaar weet dat je de waarheid niet onbemiddeld kan uitdrukken. U weet ongetwijfeld dat het katholicisme bij uitstek de godsdienst van de bemiddeling is. Bemiddeling en medium zijn synoniem. Wanneer de media zichzelf centraal stellen, vallen ze uit hun rol, binnen en buiten de godsdienst. Media zijn bemiddelingen om de weg van de waarheid te gaan. En daarom is het passend dat ook katholieken een heilige van de media hebben, een Franciscus van Sales.

Leven in de waarheid, ook op dit schilderij, ook in de filosofie van Plato, ook in het negatief platonisme en ook in het christendom, is altijd verbonden met licht. 'God uit God, licht uit licht, ware God uit de ware God'. Schilders houden van licht, spelen met de schakeringen ervan, zoals zoekers naar waarheid dat doen. Christenen zijn zoekers, vragers naar waarheid, bewoners van huizen van licht. Christenen die waarheid met licht verbinden, proberen in het licht te staan en het licht te bevroeden, zonder het in hun greep te houden. Dit brengt Alain Senez op doek; dat is de betekenis van waarheid, denk ik.

Prof. G. Van Heeswijck